

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 10

Засновано у 2013 році

Рівне – 2018

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 10

Founded in 2013

Rivne – 2018

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 10 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2018. – 188 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222)

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ № 18713-7513 Р

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Лєвовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м Ченстохова (Республіка Польща).

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Івашкевич Едуард Зенонович – доктор психологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Немеш Олена Миколаївна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, проф. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 4 від 27 квітня 2018 року).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

5. Nemchenko S. H. Asertyvni prava osobystosti. Psykholohichna korektsiia deviantnoi povedinky starshoklasnykiv zahalnoosvitnoi shkoly : metod. rek. dlia vchyteliv, psykholohiv zahalnoosv. shkil / S. H. Nemchenko. – Zaporizhzhia : Premier, 2004. – 86 s.

6. Tulenkov N. V. Sotsyolohyia konfliktu y devyantnoho povedenya / N. V. Tulenkov. – Kyiv : Znannia, 2004. – 297 s.

V. R. Pavelkiv. PSYCHOLOGICAL PRINCIPLES OF DESTRUCTIVE DISPLAYS OF AGGRESSION MINIMIZATION AT JUVENILE AGE.

The article presents the scientific and theoretical survey of native and foreign researches, devoted to the problem of destructive aggressive behavior formation at juvenile age. The explanation of the principles, structure and content, method of application and approbation of complex innovative preventive and corrective technologies, aimed to reduce the level of destructive aggressiveness at juvenile age is introduced.

It is obtained new data concerning to the influence of purposeful methods of psychological correction on minimization of destructive aggressiveness at juvenile age. It is discovered the peculiarities of coevals, teachers and parents involvement to prevention and correction of destructive forms of behavior. According to analysis of scientific and theoretical basis of modern native and foreign studies it is distinguished the main tasks of empirical psychological researches of juveniles' destructive behavior.

Key words: juvenile, aggressive behavior, destructive behavior, prevention, preventive measures, psychological correction.

УДК 159.923.5+316.624

В. М. ПАНАСЮК

КОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНИХ ПОВЕДІНКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті представлений науково-теоретичний огляд вітчизняних і зарубіжних досліджень, присвячених проблемі впливу соціальних чинників на процес формування агресивних поведінкових конструкцій у підлітковому віці. Проаналізовано соціально-психологічні передумови формування деструктивних форм поведінки молоді. Здійснений аналіз феномену особистісної деструкції як соціального фактора, що формується під впливом змін суспільства. Представлений аналіз забезпечує системне уявлення про мотиви та форми деструктивної поведінки особистості у взаємодії з іншими суб'єктами соціального оточення та забезпечує розкриття причинно-наслідкового впливу соціальних змін на становлення та розвиток особистість. Проаналізовано механізми профілактики та психологічної корекції проявів агресивних поведінкових конструкцій у підлітковому віці.

Ключові слова: підліток, агресивна поведінка, деструктивна поведінка, профілактика, психологічна корекція.

В статье представлен научно-теоретический обзор отечественных и зарубежных исследований, посвященных проблеме влияния социальных факторов на процесс формирования агрессивных поведенческих конструкций в подростковом возрасте. Проанализированы социально-психологические предпосылки формирования деструктивных форм поведения молодежи. Выполнен анализ феномена личностной деструкции как социального фактора, формирующегося под влиянием изменений общества. Представленный анализ обеспечивает системное представление о мотивах и формах деструктивного поведения личности во взаимодействии с другими субъектами социального окружения и обеспечивает раскрытие причинно-следственного влияния социальных изменений на становление и развитие личности. Проанализированы механизмы

профілактики и психологической коррекции проявлений агрессивных поведенческих конструкций в подростковом возрасте.

Ключевые слова: *подросток, агрессивное поведение, деструктивное поведение, профилактика, психологическая коррекция.*

Постановка проблеми. Висока динаміка соціокультурних змін, стан ціннісно-нормативної дезінтеграції соціуму, криза ідейно-ціннісних орієнтацій і життєвих стилів супроводжується станом соціальної аномії та культурної стагнації, що проявляється в характері статусно-рольових та морально-ціннісних установок, деструкції власної особи, деформації світогляду молодого покоління. Суспільство транзитного характеру – простір для актуалізації формування нових аналогів соціально-демографічних особливостей молоді в системі застарілих культурних цінностей та пошуку альтернативних механізмів інтеграції особистості в життя глобалізованого соціуму. Сучасні умови розвитку соціуму характеризуються процесами трансформації соціальних, політичних та економічних відносин, що формує сприятливу ситуацію розвитку агресивних життєвих стратегій особистості.

На думку В. Павелківа, в умовах соціальної кризи найбільше піддається впливам та знеціненню ідеалів молоде покоління, оскільки у них ще не сформована система цінностей, а світогляд настільки мінливий, що зміна настроїв може призвести до втрати морального та психологічного клімату нації [12]. Сучасний стан традиційних моделей соціалізації молодого покоління, в компетенцію яких входить і діяльність щодо попередження та корекції різних видів девіацій, характеризується відсутністю адаптивно-соціалізуючих механізмів до зміни умов розвитку суспільства, що зумовлено втратою впливу і домінуючої ролі референтних інститутів ранньої соціалізації. В. Загв'язинський та Р. Атаханов зазначають, що будь-яка соціалізуюча програма повинна враховувати соціальну обумовленість і безперервне оновлення цілей, змісту і методів виховання та освіти відповідно до вимог суспільства [2].

Напружена та нестійка соціально-економічна ситуація розвитку суспільства зумовлює зростання різноманітних відхилень в особистісному розвитку і поведінці підлітків. Особливу тривогу викликає цинізм, жорстокість, зростання агресивності підростаючого покоління. Вкоріненість агресивної моделі поведінки в середовищі підлітків виступає маркером деформованого способу життя і відображає одну з найгостріших психологічних і соціальних проблем нашого суспільства: збільшення агресивно-насильницьких посягань, поглиблення агресії, збільшення числа злочинів, що відбуваються під впливом ситуативних, імпульсивних поведінкових реакцій та характеризуються неадекватністю мотивів і ступеня заподіяної шкоди. Дестабілізуючі процеси соціокультурного, економічного та політичного розвитку, різке зростання молодіжної злочинності зумовлюють зростання актуальності вивчення та розробки шляхів профілактики і корекції агресивних поведінкових конструкцій у молодіжному середовищі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування агресивних поведінкових конструкцій у молодіжному середовищі стала предметом досліджень багатьох сучасних вітчизняних та зарубіжних психологів-науковців, а також спеціалістів у галузі педагогіки, правознавства, криміналістики, соціології, культурології, соціальної антропології. Деструктивні прояви агресивної поведінки молоді представлено з точки зору біологічного, діяльнісного, біхевіористичного, соціального, когнітивного, психоаналітичного, вікового підходів, що характеризуються великою кількістю теорій та концепцій, які потребують переосмислення та інтеграції з метою представлення агресивності як цілісного особистісного утворення. Дослідження різних аспектів агресивної поведінки молодого покоління привертала увагу багатьох науковців. Проблему формування агресії та механізмів агресивної поведінки у підлітків розглядали К. Андерсен, А. Адлер, С. Беван, Р. Берон, Р. Берден, Ж. Вілсон, Дж. Долард, К. Конкейнен, К. Лоренц, К. Левін, Т. Ліпскомб, Є. Маккобі, Д. Річардсон, П. Сімонов, Л. Семенюк, С. Тейлор, І. Фурманов.

Проблема агресивної поведінки у соціокультурному векторі розглядається як форма девіантності (Б. Братусь, Л. Божович, М. Вебер, Л. Виготський, Е. Дюркгейм, Ю. Клейберг

[4], О. Конт, В. Лісовський, Н. Максимова, Р. Мертон, Р. Міллз, Т. Парсонс, А. Подгурецький, Н. Смелзер, П. Сорокін, Г. Тард, Е. Феррі, Е. Фромм, М. Ярошевський). Вивченням різноманітних форм агресивної поведінки молоді, які проявляються в аморальних та асоціальних вчинках займалися Н. Алікіна, М. Блонський, К. Бютнер, Б. Кобзар, Л. Славіна, В. Татенко. Дослідження агресивних дій криміногенного характеру в осіб з патопсихологічними відхиленнями розкрито в роботах Л. Балабанової, П. Ганнушкіна, С. Єніколапова, Б. Зейгарник, В. Кудрявцева, О. Лурії, А. Селецького. Дослідження особливостей аутоагресивної поведінки (нанесення шкоди своєму соматичному або психічному здоров'ю), зосереджено в значній кількості наукових робіт (А. Амбрумова, Б. Братусь, І. Берно-Беллекур, А. Вислова, В. Закондирін, М. Зотов, І. Кон, А. Лічко, А. Реан, П. Сидоров та ін.). Особливий сенс і значення проблема агресивної поведінки у підлітковому віці набуває в контексті соціально-психологічних досліджень феномену соціалізації (Г. Андрєєва, Л. Виготський, І. Кон, А. Мудрик, А. Петровський, А. Реан, В. Столін, Д. Фельдштейн) зокрема, при вивченні труднощів і спотворень соціального розвитку особистості (С. Белічева, О. Змановская [3], В. Казанська, М. Оршанская).

Вивчення специфіки впливу референтних груп, зокрема молодіжної субкультури, на формування особистості, виникнення агресії та розвитку девіацій в підлітковому віці, зосереджено в значній кількості наукових публікацій (В. Абраменкова, Ю. Александров, Ю. Антонян, О. Бандура, А. Басс, І. Башкатов, З. Берковіц, Дж. Браун, Ю. Бусел, Г. Гикава, Б. Грушин, Т. Гіштимулт, О. Змановська, П. Кауфман, Ю. Клейберг, К. Лоренц, А. Мудрик, М. Мюррей, С. Небот, В. Павелків [12], Т. Селецька, Т. Сливінська, О. Старков, В. Чалідзе, С. Чернета, З. Фройд, Н. Фролова, Е. Фромм, М. Шакуров, М. Шимановський, О. Шульдик, В. Щорс та ін.). Дослідження присвячені психопрофілактиці та корекції деструктивної агресивної поведінки представлені у роботах вітчизняних вчених щодо, яких: О. Бовть, О. Дроздова, О. Запухляк, Т. Ларіна, О. Ляц, А. Мелоян, О. Мізерна, В. Шебанова.

Аналіз численних публікацій з проблем агресивності підлітків показує, що специфіка прояву агресивної поведінки, її профілактики та корекції недостатньо розроблені. Неоднорідність, варіативність і відсутність єдиної універсальної системи психологічної профілактики та корекції агресивної поведінки у підлітковому віці викликають потребу глибокого вивчення механізмів цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу на формування особистості підлітка в умовах сучасного суспільства та розробку інноваційних технологій придатних для соціально-психологічної корекції не тільки поведінки, але і характеру нераціональних, ригідних способів взаємодії підлітків з оточуючими.

Формулювання цілей статті. Метою статті є систематизація науково-психологічних знань про динаміку становлення та соціально-психологічні чинники формування агресивних поведінкових конструкцій у підлітковому віці, осмислення досвіду використання психологічних профілактичних і корекційних технологій у роботі щодо зниження рівня агресивності поведінки з метою проектування оптимальних інноваційних підходів і стратегій соціалізації особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підлітковий період займає провідне місце у процесі формування та становлення особистості, проте неоднозначно тлумачиться у психолого-педагогічній літературі: перехідний, переламний, «транзитний» етап дорослішання, «остання глава дитинства» [17]. Ф. Дольто [7, с. 10-11] вважає підлітковий вік «мутаційною фазою розвитку», порівнюючи її з фазою новонародженого, коли особистість зазнає значного впливу навколишнього середовища і є найбільш чутливою до ситуацій оточуючої дійсності.

Д. Фельдштейн описує специфіку розвитку особистості підлітковому віці як соціально-психологічний феномен зумовлений конкретно-історичними обставинами розвитку суспільства: «Виявляючи гострий інтерес до сучасності, підліток шукає своє місце в навколишньому світі, тонко сприймаючи усі відхилення і недоліки у діяльності, поведінці конкретних людей і суспільних інститутів. Тому дисгармонія соціально-економічного розвитку суспільства чітко позначається на особистісному становленні підлітків» [16, с. 112].

Е. Еріксон вважає, підлітковий вік періодом психосоціальної ідентифікації – суб'єктивне почуття об'єктивного стану самототожності і цілісності індивідуального Я, поєднане з упевненістю людини в тотожності, істинності і цілісності певного образу світу і свого місця в цьому світі, яке потрібно логічно інтегрувати в особисту ідентичність, що є усвідомленням людиною її минулого і майбутнього. На думку Е. Еріксона, виникаючий у цей період параметр зв'язку з навколишнім середовищем коливається між позитивним полюсом ідентифікація «Я» і негативним полюсом плутанини ролей [5].

Підлітковий вік – період активних експериментів, апробації різних моделей поведінки, розвитку і оцінки власного досвіду соціальної взаємодії. Успішність вирішення вікових завдань підлітком значно визначається характером його психосоціального розвитку на попередніх етапах – без сформованості певних внутрішніх умов (механізмів, структур, новоутворень) подальший розвиток особистості не можливий. Можна припустити, що підлітковий вік «проявляє» дефекти психосоціального розвитку раннього онтогенезу [8].

Розвиток сучасного підлітка відбувається в умовах наростання темпу життя, урбанізації, інформаційних перевантажень, адинамії тощо. Теза про підвищену емоційну збудливість і реактивність перехідного віку підтверджується сучасними дослідженнями процесу деформованої соціалізації особистості в пубертатному періоді, який супроводжується негативними емоційними станами: тривога, стрес, знижений емоційний тонус, агресивні реакції [17; 14]. Кризовий характер підліткового періоду, пов'язаний з психогормональними процесами, внутрішніми конфліктами, дезорієнтацією у внутрішніх і зовнішніх відносинах, переосмисленням зв'язків з оточуючими, свого місця серед інших тощо, недостатня соціально-психологічна зрілість для вирішення виникаючих проблем роблять підлітків групою підвищеного соціального ризику, найбільш вразливою до несприятливих соціальних впливів [3]. Підлітковий вік – найбільш сенситивний період для формування і прояву агресивних поведінкових конструкцій. По-перше, у підлітків сформовані і досить стійкі властивості особистості, що впливають на виникнення деструктивних форм поведінки. По-друге, емоційна чутливість і невірноваженість, властива підлітковому віку, зумовлюють характер імпульсивних дій, в тому числі і агресивних. По-третє, саме в цей віковий період зовнішня детермінація в вигляді моделі агресивної поведінки як найбільш успішної форми активності серед однолітків має високу значимість. У сукупності ці фактори роблять максимальний вплив на виникнення і закріплення агресивної поведінки серед підлітків. Аналізуючи агресивну поведінку підлітків, можна виділити, що характерними рисами деструктивної поведінки є емоційна нестійкість і чутливість, сором'язливість і агресивність, напруженість і конфліктність у відносинах з оточуючими, схильність до крайніх оцінок і суджень. У нормі агресія носить оборонний характер і служить виживанню, виступає джерелом активності індивіда, його творчого потенціалу і прагнення до досягнень. В. Павелків зазначає, що агресивна поведінка молодого покоління має свою специфічну природу і розглядається як результат соціопатогенезу, що формується під впливом різних цілеспрямованих, організованих і стихійних, неорганізованих дій на особу юнаків. При цьому, велику роль серед причин, які обумовлюють різні відхилення, грають соціально-психологічні, психолого-педагогічні та психобіологічні чинники, знання яких необхідне для ефективної виховної профілактичної діяльності [11, с. 298].

Провідними методами психологічної інтервенції (подолання, корекція, реабілітація) є психотерапія, психологічне консультування, психологічний тренінг, організація терапевтичного середовища. Найбільш популярною формою психологічної роботи з особистістю є консультування в поєднанні з психотерапією. Корекція агресивної поведінки підлітків носить комплексний характер і передбачає роботу не тільки з підлітком, але і з його референтним оточенням: сім'я, однолітки, педагоги. На думку А. Петрової, психологічна корекція – це діяльність з виправлення (коригування) особливостей психічного розвитку особистості, які не відповідають «оптимальній» моделі загальноприйнятої системи [13, с. 58]. А. Осипова, вважає, що корекція – система заходів, спрямованих на виправлення недоліків психології або поведінки людини за допомогою спеціальних засобів психологічного впливу [10, с. 11].

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити кілька напрямків корекційної роботи з агресивними підлітками: індивідуальна психокорекція та психотерапія; групова робота; поведінкова терапія; сімейна терапія [3; 4; 14]. На практиці найчастіше використовується поєднання всіх напрямків, що дозволяє досягти максимального ефекту. При психологічній корекції, перш за все, необхідно з'ясувати причини і функції агресивної поведінки, динаміку її прояви. Р. Овчарова пропонує будувати психокорекційну роботу агресивної поведінки з урахуванням рівнів агресії. Перший рівень становлять переживання емоційно-негативних станів, емоції гніву, люті, роздратування. Автор пропонує навчати агресивних підлітків різних форм саморегуляції. Другий рівень пов'язаний з емоційно-особистісним ставленням, зміною установок у взаємодії і спілкуванні. Для цього пропонується використовувати планомірне і систематичне обговорення проблеми, що викликає дистрес, дистанціювання від неї з подальшою переоцінкою, формування нових форм психологічної підтримки в кризових ситуаціях. На останньому етапі необхідно формування усвідомленої необхідності зміни стилю поведінки [9]. Корекція агресивних проявів підлітка має бути спрямована на формування конструктивних способів взаємодії з оточуючими, навичок саморегуляції своєї поведінки, навчання контролю і управління гнівом, розвиток емпатії. Організація психологічної корекції агресивної поведінки підлітків розпочинається з побудови моделі майбутньої діяльності. В. Долгова та Я. Латюшін пропонують в процесі моделювання формування емоційної стійкості виходити з властивостей системності досліджуваного явища [6, с. 39].

Одним з принципів корекційної роботи є принцип єдності діагностики і корекції, який свідчить про те, що ефективна корекція може бути побудована лише на основі ретельного і всебічного психологічного обстеження, в той же час найточніші і глибокі діагностичні дані безглузді, якщо вони не супроводжуються продуманою системою психолого-педагогічних корекційних заходів. Тому необхідно проводити первинну (до реалізації психокорекційної програми) і повторну діагностику підлітків (після реалізації психокорекційної програми). При організації тренінгової роботи з підлітками психологу необхідно спонукати їх до прояву відносин, установок поведінки, емоційних реакцій, обговорення та аналізу запропонованих ситуацій. Ефективність проведеної роботи залежить також від створення в групі умов для повного розкриття підлітками своїх проблем і емоцій в атмосфері взаємного прийняття, безпеки, підтримки і захисту [10]. У підлітковому і юнацькому віці найкращі результати виявляються при груповій особистісно-орієнтованій роботі. Пізнання підлітком себе відбувається в ході групової роботи через співвіднесення себе з іншими, сприйняття себе іншими (за допомогою зворотного зв'язку), через результати власної діяльності та сприйняття свого зовнішнього вигляду і внутрішніх переживань. Як показує практика одним з найбільш ефективних методів психопрофілактики і психокорекції агресивної поведінки підлітків є методи арт-терапії, яка створює унікальні умови для ефективної роботи з підлітками, мобілізує творчий потенціал і внутрішні механізми саморегуляції підлітків.

Творча комунікація в арт-терапії розглядається в контексті сучасних холістичних практик. Для них характерна інтеграційна спрямованість, здійснювана з використанням різноманітних каналів комунікації і способів творчого самовираження з метою більш тісної взаємодії між мисленням, поведінкою, емоціями, інтуїцією і духовним досвідом. Інтеграція різних модальностей творчого самовираження в умовах групового тренінгу є одним з факторів позитивних змін підлітка, як в особистісному розвитку, так і у взаємодії учасників групи і може бути використана фахівцями психологами, соціальними працівниками, психотерапевтами з метою психопрофілактики, психокорекції, психотерапії і реабілітації. Тілесно-орієнтована терапія трактується як психологічний засіб корекції, що включає фізичний параметр в досвід роботи щодо корекції агресивної поведінки підлітків і є природним доповненням арт-терапії. Тілесна терапія являє собою рівень цілеспрямованої корекційної роботи, на якому відбувається формування саморегуляції на психофізичному рівні, а також зняття емоційної та м'язової напруги. Зміна емоцій та звичного характеру переживань формує зміни в рухах, пластиці, поставі, у зв'язку з чим змінюється ставлення

підлітка до себе і свого тіла. З іншого боку, вплив на рухи, зміна звичної пластики викликають зміни в почуттях і емоціях підлітків [1].

З метою максимальної ефективності роботи з агресивними підлітками і врахування їх індивідуальних особливостей необхідно використовувати поєднання різноманітних способів і методів психокорекції. Соціально-психологічна модель корекції негативних психічних станів особистості підлітка має відображає цілісну структуру сучасних наукових підходів, напрямків, принципів і форм роботи зі зміни соціально-психологічної ситуації розвитку підлітків та зниження проявів особистісних негативних факторів емоційної сфери підлітка.

Корекція агресивних поведінкових конструкцій підлітків повинна включати системоутворюючі чинники впливу на їх розвиток і соціалізацію особистості.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Психологічна профілактика та корекція агресивної поведінки підлітків повинна мати комплексний, системний характер і враховувати основні характерологічні особливості агресивних підлітків: відсутність контролю над своїми емоціями; обмежений набір поведінкових реакцій у проблемних ситуаціях; відсутність емпатії, рівень тривожності, диференційованість і адекватність самооцінки. Ефективним способом корекції агресивної поведінки підлітків є здійснення комплексного підходу в рамках спеціально розробленої програми з розвитку навичок конструктивного управління агресією з використанням поєднання різноманітних способів і методів психологічної профілактики та психокорекції за участю не тільки підлітків, а й дорослих, безпосередньо взаємодіючих з ними.

Проведене дослідження підкреслює необхідність подальшої роботи, спрямованої на вдосконалення професійної психологічної профілактики та допомоги підростаючому поколінню у виробленні максимально адаптивних і конструктивних способів взаємодії, що забезпечують особистісний розвиток молодого покоління.

Список використаних джерел

1. Агрессия у детей и подростков : учеб. пособ. / под ред. Н. М. Платоновой. – СПб. : Речь, 2006. – 336 с.
2. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов. – М. : Академия, 2005. – 208 с.
3. Змановская Е. В. Девиантное поведение личности и группы : учеб. пособ. / Е. В. Змановская, В. Ю. Рыбников. – СПб. : Питер, 2016. – 352 с.
4. Девиантология : хрестоматия / авт.-сост. Ю. А. Клейберг – СПб. : Речь, 2007. – 412 с.
5. Діденко С. В. Психологія сексуальності / С. В. Діденко, О. С. Козлова. – Київ : Академвидав, 2009. – 304 с.
6. Долгова В. И. Формирование эмоциональной устойчивости личности / В. И. Долгова, А. А. Напримерова, Я. В. Латюшин. – СПб. : РГПУ им. А. И. Герцена, 2002. – 167 с.
7. Дольто Ф. На стороне подростка / Франсуаза Дольто ; пер. с фр. А. К. Борисовой; предисл. М. М. Безруких. – Екатеринбург : Рама Паблишинг, 2013. – 423 с. – (Авторитетные детские психологи).
8. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
9. Овчарова Р. В. Практическая психология образования : учеб. пособ. – 3-е изд. / Р. В. Овчарова. – М. : Академия, 2007. – 448 с.
10. Осипова А. А. Общая психокоррекция: Учебное пособие для студентов вузов / А. А. Осипова. – М. : ТЦ «Сфера», 2000 – 508 с.
11. Павелків В. Р. Агресія як феномен сучасності в системах молодіжних субкультур / В. Р. Павелків // Проблеми сучасної психології. – 2016. – Вип. 31. – С. 293–303.
12. Павелків В. Р. Соціально-психологічний статус молодіжних субкультур як детермінанта формування агресивної поведінки / В. Р. Павелків // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія і педагогіка. – 2014. – Вип. 28. – С. 139-149.

13. Петрова А. Б. Психологическая коррекция и профилактика агрессивных форм поведения несовершеннолетних с девиантным поведением: практическое руководство / А. Б. Петрова. – М. : Флинта, 2008 – 152 с.
14. Превентивная педагогика и психология: учеб. пособие / Н. Ю. Костюнина, А. О. Лучинина. – Казань: Издательство «Бриг», 2015. – 144 с.
15. Психологическая работа с девиантными подростками: проблемы и возможности : монография / ФГОУ ВПО «Волгоградская академия государственной службы». – Волгоград : Изд-во ФГОУ ВПО ВАГС, 2009. – 316 с.
16. Психология подростка. Полное руководство / под ред. А. А. Реана. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 432 с.
17. Токарева Н. М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу : монографія / Н. М. Токарева, А. В. Шамне, Н. М. Макаренко. – Кривий Ріг, 2014 – 312 с.

References

1. Agressija u detej i podroستkov : uchebnoe posobie / pod redakciej N. M. Platonovoj. – SPb. : Rech', 2006. – 336 s.
2. Zagvjazinskij V. I. Metodologija i metody psihologo-pedagogičeskogo issledovanija / V. I. Zagvjazinskij, R. Atahanov. – M. : Akademija, 2005. – 208 s.
3. Zmanovskaja E. V. Deviantnoe povedenie lichnosti i gruppy : uchebnoe posobie / E. V. Zmanovskaja, V. Ju. Rybnikov. – SPb. : Piter, 2016. – 352 s.
4. Deviantologija : Hrestomatija / Avtor-sostavitel' Ju. A. Klejberg – SPb. : Rech', 2007. – 412 s.
5. Didenko C. V. Psihologija seksual'nosti / C. V. Didenko, O. S. Kozlova. – Kiiv : Akademvidav, 2009. – 304 s.
6. Dolgova V. I. Formirovanie jemocional'noj ustojchivosti lichnosti / V. I. Dolgova, A. A. Naprimerova, Ja. V. Latjushin. – SPb. : RGPU im. A. I. Gercena, 2002. – 167 s.
7. Dol'to F. Na storone podroستka / Fransuaza Dol'to ; per. s fr. A. K. Borisovoj ; predisl. M. M. Bezrukih. – Ekaterinburg : Rama Pablising, 2013. – 423 s. – (Avtoritetnye detskie psihologi).
8. Jerikson Je. Identičnost' : junost' i krizis / Je. Jerikson; per. s angl. – M. : Progress, 1996. – 344 s.
9. Ovcharova R. V. Praktičeskaja psihologija obrazovanija. Uchebnoe posobie. 3-e izd. / R. V. Ovcharova. – M. : Akademija, 2007. – 448 s.
10. Osipova A. A. Obshhaja psihokorrekcija : uchebnoe posobie dlja studentov vuzov / A. A. Osipova. – M. : TC «Sfera», 2000 – 508 s.
11. Pavelkiv V. R. Agresija jak fenomen suchasnosti v sistemah molodizhnih subkul'tur / V. R. Pavelkiv // Problemi suchasnoї psihologii. – 2016. – Vip. 31. – S. 293–303.
12. Pavelkiv V. R. Social'no-psihologičnij status molodizhnih subkul'tur jak determinanta formuvannja agresivnoї povedinki / V. R. Pavelkiv // Naukovi zapiski Nacional'nogo universitetu «Ostroz'ka akademija». Serija: Psihologija i pedagogika. – 2014. – Vip. 28. – S. 139–149.
13. Petrova A. B. Psihologičeskaja korrekcija i profilaktika agresivnyh form povedenija nesovershennoletnih s deviantnym povedeniem: praktičeskoe rukovodstvo / A. B. Petrova. – M. : Flinta, 2008 – 152 s.
14. Preventivnaja pedagogika i psihologija: ucheb. posobie / N. Ju. Kostjunina, A. O. Luchinina. – Kazan': Izdatel'stvo «Brig», 2015. – 144 s.
15. Psihologičeskaja rabota s deviantnymi podroستkami: problemy i vozmozhnosti : monografija / FGOU VPO «Volgogradskaja akademija gosudarstvennoj sluzhby». – Volgograd : Izd-vo FGOU VPO VAGS, 2009. – 316 s.
16. Psihologija podroستka. Polnoe rukovodstvo / pod red. A. A. Reana. – SPb. : Prajm-EVROZNAK, 2003. – 432 s.
17. Tokareva N. M. Suchasnij pidlitok u sistemі psihologo-pedagogičnogo suprovodu : monografija / N. M. Tokareva, A. V. Shamne, N. M. Makarenko. – Krivij Rig, 2014 – 312 s.

V. M. Panasiuk. IMPROVEMENT OF AGGRESSIVE BEHAVIORAL CONSTRUCTIONS IN ADOLESCENT AGE: THEORETICAL ASPECT.

This study presents academic and theoretical review of Ukrainian and foreign research concerning with the issue of social factors influence on the process of aggressive behavioral constructions formation in adolescent age. The author provides the analysis of social and psychological background for development of youth destructive behavior forms.

This paper conducts the analysis of personal destruction phenomenon as a social factor that is formed being influenced by society changes. Presented analysis gives the rationale for system idea about the motives and forms of personal destructive behavior during the cooperation with other social surrounding entities and reveals cause-and-effect analysis of social changes' influence on personal identity and development.

The study analyzes the mechanisms dealing with prevention measurements and psychological improvement of aggressive behavioral construction expressed in adolescent age.

Key words: *adolescent, aggressive behavior, destructive behavior, prevention measurements, psychological improvement.*

УДК 316.61:331.56

О. В. РУДЮК

ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОЇ СТРУКТУРИ БЕЗРОБІТНИХ

Статтю присвячено вивченню типологічних особливостей особистісної структури безробітних, врахування яких забезпечить проектування ефективних технологій їх психологічного супроводу, спрямованих на подолання негативних наслідків втрати зайнятості і підвищення толерантності до даної критичної ситуації.

У ході проведеного дослідження було отримано емпіричну типологію безробітних залежно від особливостей їх особистісної структури. Перший тип сформувавши безробітні з високим рівнем інтернальної і смислової і низьким рівнем професійно ідентифікаційної особистісної диспозиції, другий тип – безробітні з високим рівнем професійно ідентифікаційної особистісної диспозиції, третій тип – безробітні з низьким рівнем інтернальної і професійно ідентифікаційної особистісної диспозиції, четвертий тип – безробітні з низьким рівнем смислової особистісної диспозиції. Передбачається, що змістовно-процесуальні і результативні параметри подолання кризи зайнятості у безробітних визначатимуться передусім типологічними особливостями їх особистісної структури.

Ключові слова: *особистість, безробіття, подолання, особистісний фактор, інтернальна особистісна диспозиція, смислова особистісна диспозиція, професійно ідентифікаційна особистісна диспозиція, типологія, тип безробітних.*

Статья посвящена изучению типологических особенностей личностной структуры безработных, учет которых обеспечит проектирование эффективных технологий их психологического сопровождения, направленных на преодоление негативных последствий потери занятости и повышение толерантности к данной критической ситуации.

В процессе проведенного исследования была получена эмпирическая типология безработных в зависимости от особенностей их личностной структуры. Первый тип сформировали безработные с высоким уровнем интернальной и смысловой и низким уровнем профессионально идентификационной личностной диспозиции, второй тип – безработные с высоким уровнем профессионально идентификационной личностной диспозиции, третий тип – безработные с низким уровнем интернальной и профессионально идентификационной личностной диспозиции, четвертый тип – безработные с низким уровнем смысловой личностной диспозиции. Предполагается, что содержательно-процессуальные и результативные параметры преодоления кризиса занятости у безработных будут определяться в первую очередь типологическими особенностями их личностной структуры.

З М І С Т

Павелків Р. В., Василюк В. М., Юдкіна Х. В. Змістовий аналіз дефініції «емоційне вигорання в спорті».....	5
Вірна Ж. П., Повар К. О. Статеворольова ідентифікація як чинник психологічного благополуччя сімейного подружжя.....	12
Артемова О. І., Дружиніна І. А. Креативність як запорука професіоналізму ведучого тренінгових груп.....	18
Березюк Т. П. Методологія комплексного психологічного дослідження проблеми формування професійно-особистісного становлення майбутніх менеджерів в умовах ВНЗ.....	24
Бігунов Д. О. Мовленнєва поведінка особистості: комунікативні стратегії та тактики.....	31
Гаврилюк Н. П. Вплив типів сімейного виховання на психоемоційний стан дитини.....	37
Грицюк І. М., Сидорук І. М. Теоретико-методологічні передумови нейротеології: особливості мозку та поведінки релігійної людини.....	45
Замелюк М. І., Магдисюк Л. І., Ольхова Н. В. Арт-терапія як засіб творчої самореалізації особистості.....	50
Іванюта О. В. Психолого-педагогічні аспекти формування авторитету викладача.....	57
Іванюта О. В. Особливості розвитку змістовних компонентів візуального мислення підлітків.....	63
Клочек Л. В. Психологічна програма оптимізації розвитку соціальної справедливості у педагогічній взаємодії.....	70
Корчакова Н. В. Стимулювання просоціальних тенденцій особистості у періоди дитинства та підлітковості.....	78
Коць М. О., Ятчук Т. М. Особливості психологічної корекції емоційно-вольової сфери дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.....	85
Крижановська З. Ю., Новосад Т. В. Психологічні відмінності в самореалізації підлітків міста та села.....	90
Литвин Н. І., Борецька О. В., Сойко О. В. Комплексна психолого-педагогічна реабілітація дітей з особливими потребами засобами сенсорної інтеграції.....	94
Магдисюк Л. І., Павлова Б. В. Особливості застосування судово-психологічної експертизи у судочинстві.....	100
Оксентюк Н. В. Проблема психічного здоров'я: європейський досвід.....	106
Осьмак Л. П., Безлюдна В. І. Розвиток соціальних здібностей у середньому та старшому підлітковому віці.....	113
Павелків В. Р. Психологічні основи мінімізації деструктивних проявів агресії у підлітковому віці.....	120
Панасюк В. М. Корекція агресивних поведінкових конструкцій у підлітковому віці: теоретичний аспект.....	126
Рудюк О. В. Типологічні особливості особистісної структури безробітних.....	133
Ставицький О. О., Ставицька О. Г. Психологічний аналіз соціальної установки до інвалідизованих людей в демографічній площині.....	140

Федоренко Р. П. Аналіз психологічних особливостей подружньої зради на різних стадіях функціонування сім'ї.....	146
Хомич І. С. Фізіологічні і психологічні аспекти соціальної адаптації дитини до школи.....	152
Хупавцева Н. О., Максимчук В. Б. Формування і розвиток лідерських якостей студентів-психологів.....	158
Щедріна М. М. Соціально-психологічний супровід студента у період адаптації до навчання у ВУЗі.....	165
Яницька О. Ю., Іванюта О. В., Динаміка формування та розвитку операціональних характеристик візуального мислення в підлітковому віці.....	170
Яницька О. Ю. Взаємозв'язок різних видів мислення як психологічна проблема.....	177
Відомості про авторів	182

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 10

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 10 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2018. – 188 с.

УДК 159.9+316.6

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2018

Підписано до друку 28.05.2018 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman". Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 21,86. Наклад 300. Зам. № 38.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».
м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362) 62-03-97
e-mail:oberegi97@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №270 від 07.12.2000 р.